

Jak těžké je zapustit kořeny v cizí zemi

MARTIN WEISER 08 / 05 / 2023

Osudy malé sudetské Němky a jen o něco málo staršího Ukrajince dělí skoro osmdesát let. Přesto jsou si podobné. Krvavá ruská invaze na Ukrajinu připomíná běsnění Hitlerova Německa a následné události. Úděl německé holčičky vysídlené z Československa a příběh malého ukrajinského kluka, který se stal loni uprchlíkem, však ukazují, že Evropa je dnes přece jen jiná. Lepší.

Válka skončila před pár týdny. Pětiletá Sieglinde ale teď musí opustit svůj domov. Je Němka a učitelský byt, v němž od narození žila, je nově určen jen Čechům.

...

Válka začala před pár hodinami. Desetiletý Váňa ale teď musí opustit svůj domov. Je Ukrajinec a země, v níž od narození žil, nemá podle Vladimira Putina vůbec existovat.

...

Sieglinde byla vystrašená a cítila, že i maminka má starosti. Tatínek musel před dvěma lety do války a ještě se nevrátil. O ni a o deset let staršího bratra Haralda se tak maminka Hedwig starala sama. Na dvoře školy v Benešově nad Ploučnicí na severozápadě Československa zrovna diskutovala s mladým a zdvořilým českým učitelem, který jí v dobrém radil: „Vezměte svoje děti a to, co dokážete unést, a utečte přes hranici. Němci odtud musí všichni pryč.“

„Nikdy svoji vlast dobrovolně neopustím a ani nevím, kam bych v Německu měla jít,“ pomyslela si maminka, kterou národní výbor informoval, že má tři dny na to, aby se sbalila a odešla. Nevydala se proto do pár kilometrů vzdálené a Hitlerovou válkou zdecimované sousední země, ale na podobně vzdálenou farmu rodičů ve vesničce Líska u České Kamenice na Děčínsku, kde její rodina žila už několik generací. Vyhnula se tak i s dětmi „divokému odsunu“ Němců z Benešova nad Ploučnicí, ale dostala se jen „z bláta do louže“, vzpomíná po letech Sieglinde.

...

Váňa má strach. Zatímco spal, začala válka, dozvídá se od rodičů. Vůbec tomu nechce věřit. První varovný telefonát, jímž před šestou ranní vzbudil jeho tátu Bohdana kolega z práce, ale brzy potvrzují poznatky dalších známých z různých koutů země. Rakety a bomby dopadají po celé Ukrajině. Ruské jednotky překročily hranice a směřují na Kyjev.

Nikdo si v tu chvíli nemůže být jistý, jestli boje nezasáhnou také Kamenec Podolský na jihozápadě země, kde Váňa vyrůstá. Rozhodnutí proto padne rychle. „Pojedeme,“ říká táta mámě Olze. „Rychle sbal.“

Váňa by si toho s sebou rád vzal spoustu, ale nemůže. Rodina si bere jen to nejnutnější – trochu našetřených peněz, pár vzpomínek a teplé oblečení. Desetiletý vytáhlý kluk tak do postaršího rodinného auta nasedá jen s knížkou o Ukrajině a plyšovou myškou Chomkou. Následuje několikaminutová jízda za Bohdanovými rodiči, přesvědčování, aby také utekli, úvahy o tom, jestli se ještě někdy uvidí, loučení. Po pár hodinách cesty po silnicích, na nichž se tísní obrovské množství aut dalších prchajících, a po mnoha vynucených přestávkách kvůli přehřívajícím se brzdám se totéž opakuje u rodičů Olgy.

Pak už černý nissan překračuje hranice do Moldavska a kolem jedné hodiny v noci vjíždí do metropole Kišiněv. Co si počít dál, tříčlenná rodina neví.

•••

Život v Lísce byl pro sudetoněmeckou rodinu těžký i proto, že v oblasti působil samozvaný český komisař, který se po letech strávených prací pro německou firmu vyžíval v tom, že po válce okatě ukazoval, jak moc Němce nesnáší. „Dodnes ho vidím, jak oděn do černého projíždí na motorce kolem našeho dvora a jak si všichni oddechli, když nezastavil, aby si na nás vylil vztek,“ líčí Sieglinde.

A mělo být ještě hůř.

Když za pár týdnů nakládali Sieglinde a její maminku na žebříňák, aby je odvezli do Rabštejna – dříve nacistického koncentráku, posléze československého internačního tábora –, její bratr už s nimi nebyl. Patnáctiletého kluka odveleli na těžké práce v mosteckých dolech. Neslyšel tak výstřely českých vojáků, které malou holčičku v ubytovně tábora, kde se ženy „mačkaly jako sardinky“, budily ze spaní, ani rozhovory žen další ráno o tom, koho zase zastřelili. Neviděl také den co den mámu odcházet pracovat na pole či do lesa, a nemusel přemýšlet, jestli se vrátí.

„Vždy to ve mně vyvolávalo velké obavy, když mě máma musela nechat samotnou,“ říká Sieglinde, která se nikdy v životě necítila opuštěnější. „Vždycky jsem byla tak šťastná, když mě maminka večer vzala do náruče.“ Hodně jí pomáhala panenka, kterou přes veškeré zákazy do tábora propašovala jedna z žen. Od té doby, co ji dostala, už tolik neplakala. „Emi se stala mou stálou společnicí, mohla jsem si s ní povídat a dávala mi útěchu.“

•••

Svůj talisman – myšku Chomku – má nablízku i Váňa, když se jeho rodině při bloudění moldavským Kišiněvem najednou pokusí cestu zkrřížit BMW se dvěma muži. „Měl jsem strach, tak jsem nezastavil a jel dál,“ líčí podivnou noční situaci táta Bohdan. BMW se ale nenechá odradit a dál sleduje rodinný nissan. Z otevřeného okýnka pak muži začnou volat, že není čeho se bát, že se jen snaží pomoci. A skutečně Daniševským seženou ubytování u rodiny na jednom z kišiněvských sídlišť. Bezplatné pomoci se dočkají, i když Váňa onemocní a dostane horečku, s níž si nevědí rady, nebo od náhodných kolemjdoucích, kteří jim věnují jídlo a pití.

Přesto je jasné, že v Moldavsku nemohou zůstat dlouho. Tamní ukrajinská ambasáda dala jasně najevo, že při takovém množství uprchlíků není schopná pomáhat. „Nevěděl jsem, co dělat. Nemohl jsem rodinu nechat tady a vrátit se zpět na Ukrajinu,“ vzpomíná Bohdan. Nakonec se s Olgou rozhodnou vyrazit na západ. On pracoval pro německou firmu, ona má bratrance v Itálii. „Tak jsme si řekli, že pojedeme a v Rakousku se rozhodneme, jestli odbočíme do Německa, nebo do Itálie.“

Jedou téměř bez zastávek. Bohdan a Olga se střídají za volantem, Váňovi v horečkách obrazy z Rumunska, Maďarska a Rakouska splývají prakticky vjedno.

•••

Ještě výrazně závažnější zdravotní problémy potkaly maminku Hedwig, která v důsledku vysilující práce, nedostatečné stravy v podobě „vodové polévky“ i vlivem špatné hygieny v internačním táboře dostala úplavici. „Přeložili ji na izolaci, kde ji víceméně ponechali jejímu osudu,“ říká Sieglinde, které tehdy nedocházela závažnost celé situace – to, že by maminka mohla zemřít. Měla tak hlavně radost, že může celý den sedět u maminčiny postele a být stále s ní. Akutní průjemové onemocnění nakonec Hedwig překonala. Sílu jí, jak později vzpomínala, dodávalo především vědomí, že tu musí být pro své děti, že je nemůže na světě nechat samotné.

Pak přišel čas dalšího stěhování. Z internačního tábora v Rabštejnu malé děvče a jeho matka putovaly do sběrného tábora u Děčína, kde se Němci připravovali na vysídlení. Vyřizovaly se zde nutné formality před odsunem a sestavovaly jednotlivé transporty. I když tady byly hygienické podmínky výrazně lepší než v internačním táboře, nakazila se Sieglinde černým

kašlem. Tentokrát to tak byla ona, kdo musel na izolaci, a maminka, kdo mohl sedět u její postele.

Onemocnění zpozdilo jejich odsun, což Hedwice umožnilo vypátrat svého syna. Navíc měla nyní již znovu trojčlenná rodina štěstí, že ji dobytčák, v němž se mačkali s dalšími desítkami sudetských Němců, nedovezl do sovětské okupační zóny, ale do té americké.

•••

„Jeli jsme, jeli a jeli. Všechny nás to stálo hodně sil,“ popisuje Bohdan cestu dlouhou více než 1 500 kilometrů. „Nakonec jsem řekl, že už nemůžu. Bylo to nebezpečné, usínal jsem za volantem, museli jsme zastavit. Když jsme se rozhlédli, byli jsme v Mnichově.“

Tuto třetí březnovou noc ještě Váňa s rodiči tráví v autě na jedné z ulic bavorské metropole, hned druhý den se jim ale podaří najít ubytování v hotelu vyhrazeném uprchlíkům. „Byli jsme tak šťastní. Mohli jsme se po několika dnech konečně osprchovat. Byl to skvělý pocit,“ vypráví Bohdan. Váňa se po dnech strávených na zadní sedačce auta může konečně pořádně vyspat a doléčit nachlazení.

Další dny jsou ale těžké. „Byly plné pláče,“ připouští Bohdan. Nepřetržité sledování zpráv z Ukrajiny, obavy o rodinu a kamarády, kteří zůstali doma, a těžké přivykání stěží uvěřitelné realitě nikomu nepřidaly. „Plakat jsme přestali tak za tři dny. A já jsem řekl, že musíme začít něco dělat,“ říká odhodlaným tónem otec rodiny.

•••

Sieglinde s mámou a bratrem cestu hledat nemuseli, nákladní vlak je dovezl rovnou do Hesenska. Přijetí s otevřenou náručí je tady ale rozhodně nečekalo. Místní Němci, kteří ve zničených městech sami neměli ničeho nazbyt, se na vyhnance z Československa dívali jako na cizince, na vetřelce, kteří tam neměli co pohledávat. „Co je to za lidi? Odkud přišli a proč?“ kladli si podle Sieglinde otázky. „Byli jsme žebráci, neměli jsme nic,“ vzpomíná na situaci své rodiny v roce 1946. „Považovali nás za lůzu. Zpočátku nikdo nedokázal pochopit, že pocházíme z kulturně vysoce rozvinuté země.“

Vypracovat se, dočkat se uznání a i trochu pochopení v zemi zničené nacistickou katastrofou trvalo. Rodině Wintersteinerů se to ale krok za krokem – stejně jako řadě dalších sudetských Němců, které dodnes němečtí politici oceňují za přínos k obnově poválečného Německa – dařilo. Navíc se k manželce a dětem z francouzského zajetí vrátil otec Maximilian, a rodina si tak mohla skutečně začít budovat nový život.

Svou cestu si ve stále ještě cizí zemi hledala i Sieglinde. Hodně jí pomohlo, když začala chodit do školy, čímž pro ni začal „zcela normální život“. „Stala jsem se součástí spolkové republiky a minulost nechala za sebou.“

•••

Škola čeká po pár týdnech v nové vlasti i Váňu. Za první měsíce vystřídá hned tři, což tichému chlapci hledání kamarádů a zvykání si na Německo zrovna neusnadňuje. Jeho rodičům se ale mezitím podaří najít práci – mámě v kosmetickém salonu a tátovi jako opraváři pro firmu spravující nemovitosti. Co se ukáže jako mnohem větší oříšek, je nalezení vlastního bytu v nejdražším německém městě, kde se bydlení velmi těžko shání i místním. Na prohlídky chodí rodina dvakrát třikrát týdně, ale vždy když projeví zájem, od makléře slyší pouze: „Dám vám vědět. Ozvu se.“

Telefon však nikdy nezazvoní. „Po třech měsících už to bylo dost frustrující,“ přiznává Bohdan, který si s Olgou práci rozdělil tak, že ona sleduje inzeráty, a on je pak obvolává. Má ale pocit, že jejich šance snižuje už jeho přízvuk, který lidem na druhé straně hovoru může přijít zvláštní, podezřelý. Jednou proto požádá svého německého šéfa Wolfganga, jestli by na inzerát nabízející byt dva plus jedna v západní části bavorské metropole nemohl zavolat za něj.

Wolfgang to udělá rád. Makléř mu ale hned řekne, že není šance, protože za šest hodin, co inzerát zveřejnil, se ozvalo skoro 200 lidí. Wolfgang se naštěstí nenechá odradit, vyličí složitou situaci uprchlické rodiny a podaří se mu domluvit prohlídku. Bohdanovi s Váňou se při ní byt s obrázky Prahy a dalších českých měst, zařízený postarším nábytkem, zalíbí. Řekne, že by ho určitě brali, na což jim makléř odvěti: „Dám vám vědět. Ozvu se.“

•••

Když zazvoní telefon a manželé Sieglinde a Ivo ho zvednou, informuje je makléř, že o pronájem jejich bytu byl obrovský zájem. Bez problémů tedy splnil jejich zadání a vybral tři vhodné kandidáty, mezi nimiž je i jistá rodina z Ukrajiny.

„Dlouho jsme o tom nepřemýšleli. Bylo nám jasné, že jim dáme přednost,“ říká Sieglinde, u níž – stejně jako u jejího manžela – válka na Ukrajině vyvolala obrovské naštvání, pocit bezmoci i další desítky let potlačované emoce a vzpomínky. Od začátku ruské agrese proto manželé Ukrajinu podporují finančně i materiálně. A teď mají možnost pomoci ještě výrazně osobněji – rodině, v jejímž osudu vidí tolik paralel se svým.

„Z vlastní zkušenosti víme, co to znamená, znovu zapustit kořeny v cizí zemi, a jak cenné je mít střechu nad hlavou,“ poznamenává třiaosmdesátiletá žena. „Také chápeme, jak je to těžké, když se k vám ‚místní‘ chovají s podezřením a skepsí.“

•••

„Asi za tři hodiny mi makléř zavolal a říká: ‚Gratuluji, byt je váš,‘“ vypráví s dojetím Bohdan. Nemůže tomu uvěřit, tak požádá, aby mu makléř dobrou zprávu pro jistotu zopakoval. „Ptal jsem se ho raději třikrát.“ Podobně reaguje Olga, která svého manžela prosí, aby si nedělal legraci, když jde o tak důležitou věc. „Nevymýšlel jsem si, byla to pravda,“ směje se Bohdan.

„Nikdo nám nevěřil, ale tihle dva lidé ano,“ dodává na adresu svých nových domácích, pana a paní Vendolských.

•••

Byt ve čtvrti Pasing sudetoněmečtí manželé koupili jako investiční v roce 2004, tedy více než čtyřicet let poté, co je osud znovu svedl dohromady. Oba se znali už z Benešova nad Ploučnicí, kde Ivo spoustu času trávil se svým nejlepším kamarádem – Sieglindiným bratrem Haraldem. „V dětství jsem ji vozil kočárkem na procházky,“ směje se brzy devadesátiletý Ivo.

Rozdělilo je poválečné období. Zatímco Sieglinde od roku 1946 žila v západním Německu, Ivo, jehož otec byl Čech a matka Němka, skončil po divokém odsunu v Německu východním. Na Západ se dostal až v roce 1960, kdy se mu podařilo uprchnout přes Berlín a usadit se v Mnichově.

Přechod do spolkové republiky se zdařil i jeho mámě, kterou tak Ivo mohl o rok později doprovodit na sudetoněmecký sjezd v Kolíně nad Rýnem, kde se po letech strávených za železnou oponou chtěla konečně znovu setkat s krajany z rodného Československa. Na akci se těšila i Hedwig Wintersteinerová. „Pro rodiče to byl vždy jeden z vrcholů roku, ale pro nás děti jen povinnost a nuda,“ přiznává Sieglinde, kterou máma musela uprošovat, aby jela taky. Ale pak se stal „malý zázrak“, jak říká Ivo, a sudetoněmecký sjezd už zdaleka nebyl taková nuda.

Za rok byla svatba. V Mnichově, kde začal jejich nový život.

•••

Jak bude vypadat další život jedenáctiletého Váni, se teprve uvidí. Za první rok v Bavorsku se sympatický blonděák naučil slušně německy, našel si první kamarády a zvykl si, jak to tu chodí. Čím by chtěl být a kde nejraději žít, zatím neví. Občas sní o tom, že se rodině podaří

dostat do Spojených států a tam ještě jednou začne nový život. Někdy, když je mu smutno, by se nejraději zase vrátil na Ukrajinu.

Ale nejčastěji chce teď být tady, v Mnichově, v bytě dvou sudetoněmeckých vysídlenců, (skoro) doma.

•••

P. S.: Bohdan v Mnichově pracuje pro firmu Brodt & Zaidman. Také jejím zakladatelům – Josefu Brodtovi a Ghinimu Zaidmanovi – do života zásadně vstoupila válka. Připravila je o všechno – majetek, vlast a hlavně o celou rodinu. Když se tyto přeživší holokaustu po válce potkali v lazaretu pro běžence v Gautingu u Mnichova, byli pevně rozhodnuti Německo co nejrychleji opustit. Člověk míní, ale život mění, a tak spolu nakonec v bavorské metropoli založili firmu.

„Mohli znovu začít jen díky tomu, že se vždy našel někdo, kdo jim pomohl,“ říká Marc Schmerz, zeť Zaidmana, který teď firmu vede. Když loni jeho manželka Michal na manikúře náhodou viděla Bohdana, jak zde hledá práci pro svou ženu, neváhala a oslovila ho. Zanedlouho měl práci on. „Vyrostli jsme s vědomím, že generaci před námi vzali všechnu důstojnost a lidskost. V důsledku naší historie a toho, čím rodina moje a mojí ženy prošly, je naší morální povinností nezavírat oči před tím, co se děje,“ poznamenává dvaapadesátiletý Schmerz.

„Přežijeme jen, pokud si budeme vzájemně pomáhat.“